

Reakce na recenzi Filipa Karfíka¹ [1997]

Filip Karfík pociťuje „jisté pochybnosti“ nad mým „příkladem“ nepředmětných myšlenkových intencí (68). Ve skutečnosti nejde o sám příklad, nýbrž o metaforu, tedy o poukaz směřující dál za ten příklad, který je uveden. V samotném příkladu ovšem je rozdíl „mezi tím, na co muž *myslí* a co *říká*“. Karfík si to poněkud jednoduše vysvětluje následovně: „Že je řeč díky kontextu schopna označovat i to, co není přímo vysloveno, je vlastností řeči.“ Filosof se ovšem musí tázat, jak je to možné, resp. musí se tomu přinejmenším podívat, a ne to prostě vzít jako nějakou samozřejmě danou „vlastnost“. Tím spíše se ovšem musí podívat, najde-li jakousi ještě překvapivější obdobu v samotném myšlení resp. mínění: jak je vůbec možné, míníme-li docela určitou „věc“, že nějak spoluminíme (a dokonce specificky spoluneminíme) i jiné „věci“? Karfík to hned objektivuje: „Že určité myšlenky, resp. intencionální předměty, souvis(ej)í s jinými myšlenkami, resp. intencionálními předměty, např. stupeň venkovní teploty s kabátem, je opět určitá souvislost na straně intencionálních předmětů.“ Význačným rysem jeho objektivace je nivelizující traktování myšlenek, intencionálních předmětů a reálných skutečností, jako by šlo o jednu jedinou rovinu. Ale tak tomu právě vůbec není. Souvislost mezi myšlenkami je jiného druhu a jiné povahy než souvislost mezi reálnými skutečnostmi, a také jiného druhu než mezi intencionálními předměty. Tak např. stupeň venkovní teploty je naše konstrukce (stupně jsme si museli vymyslet sami a způsob jejich měření pomocí konstruovaného teploměru také), a proto jen nepořádný způsob myšlení (dostatečný snad pro běžné užití v domácnosti) může bezstarostně přeskakovat z jedné roviny do druhé či dokonce do třetí.

Karfík píše, že „by bylo třeba prokázat“ dva předpoklady (které ovšem formuloval on sám), měla-li by platit má „analýza“ či „teze“ (69): „(1) že neexistuje žádná diference mezi intencionálním předmětem ‘trojúhelník’ a trojúhelníkem jakožto ideální skutečností; (2) že povaha intencionálního předmětu vztahujícího se k reálné skutečnosti je ideální ve stejném smyslu, jako je ideální skutečností trojúhelník.“ Zde musím upozornit především na to, že k tomu, aby můj pokus o takové prokázání mohl být pro Karfíka platný, muselo by naše chápání např. intencionálního předmětu (a leccého dalšího) být shodné. Ve skutečnosti se však ukazuje jako zřejmé, že shodné není. O několik řádek výše totiž Karfík položil otázku: „Jak je tomu v případě, že intencionálními předměty myšlení jsou skutečnosti reálné, tedy nikoli pouhé myšlenkové konstrukce, ...“ Tato otázka v rámci mého pojetí prostě nemá smysl. Intencionální předmět je pro mne eo ipso myšlenkový konstrukt. Ontický předmět je proto vždycky něco skutečného, co je však viděno prizmatem takového myšlenkového konstrukt, tedy intencionálního předmětu. Upozornil jsem na to, že v češtině nám jazyk „předříkává“, že „předmět“ je něco „předmeteného“, tedy před-hozeného, před nás promítnutého. Intencionální předmět dodává skutečnosti jisté kontury, které někdy zvýrazňují, jindy však překreslují její

¹ Jde o nedokončený a nepublikovaný text původně bez titulku, datovaný 19. 12. 1997 (datum poslední úpravy), který představuje reakci na recenzi Filipa Karfíka: F. Karfík, *Hejdánkova filosofie nepředmětnosti* [ad: L. Hejdánek, *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha 1997], in: *Kritický sborník*, 17, 1997, č. 1, str. 61–71. – Pozn. red.

skutečnou tvářnost. Ovšem v případě trojúhelníku (a vůbec geometrických obrazců) se to má docela jinak: trojúhelník není žádnou samostatnou skutečností, dokud jej nekonstruuujeme. A pokud jej konstruuujeme jako věc, jako realitu, pak je vždy pouhou nápodobou trojúhelníku míněného, myšleného, tj. myšlenkově ustaveného, konstruovaného. Trojúhelník není žádným opravdovým jsouncem, nýbrž je právě jen myšlenkovým modelem. A ani když se pokusíme jej „realizovat“ v nějaké materiální podobě (tj. vtiskneme jeho podobu nějakému materiálu, dřevu, umělé hmotě, květinám v parku apod.), nikdy se pravým jsouncem nestane, nýbrž zůstane vždy jen jakýmsi uspořádáním pouze zvenčí, tedy bez vnitřní integrity. Pochopitelně to takto platí právě v geometrii, která je lidským vynálezem. Zpředměňující pojmovost, která se zrodila spolu s geometrickým myšlením, však byla okamžitě upotřebena ve filosofii a později ve vědách. Tam pak už nešlo jen o myšlenkové modely, nýbrž o pokus myšlenkově modelovat něco skutečného, co lidskou konstrukcí není. A pak mohlo jít o jedno z dvojího: buď měl model „zachytit“ nějakou „hromadu“ (ve skutečnosti: měl být vtištěn, vpálen, vryt, vnucen nějakému vnitřně nesjednocenému útvaru) a tím umožnit, aby se v chaosu skutečností kolem sebe člověk trochu vyznal, anebo šlo o uchopení a pochopení „pravého jsounca“, majícího „nitro“ a vnitřně integrovaného, v čase proměnlivého, ale svou integrovanost si určitou dobu podržujícího, a tím porozumět jeho „vnitřnímu smyslu“. A právě v tomto druhém případě docházelo a dosud dochází k tomu, že z tohoto pravého jsounca (jakým je např. Karfíkem uváděný strom) byl učiněn „předmět“, zajisté chápaný jako „skutečnost“, ale chybně chápaný jako skutečnost předmětná. (Dodnes se nedokáže systematická biologie obejít bez takových předmětných modelů, jakými jsou taxonomické jednotky.)